

ÖT PERCCSEL ÉJFÉL ELŐTT

A véletlen úgy akarta, hogy három jelentés került egyidejűleg íróasztalomra. (Az ENSZ Emberi Jogok Bizottsága rasszizmussal foglalkozó különmegbízottjának Magyarországról készített jelentése, az Európa Tanács Európai Rasszizmus- és Intolerancia-ellenes Bizottságának (ECRI) második jelentése Magyarországról és Dominique Rosenbergnek, az Európa Tanács konzultánsának jelentései.) Mindhárom dokumentum a magyarországi romák helyzetét vizsgálja. Valamennyi elismeri »modell-ország« jellegünket: az alkotmány, a nemzetközi dokumentumok ratifikálása, a kisebbségi törvényhozás és intézményrendszer – beleértve a kisebbségi ombudsman létezését – dobogós helyet biztosít számunkra, nemcsak a környező országokkal, hanem évszázados nyugati demokráciákkal történő összehasonlításban is. Határozottan más a megítélés, ami társadalmunk és intézményeink magatartását illeti. Egyik jelentés számára sem a jogállamiság mint betű, hanem mint szellem az igazán perdöntő – főleg az intézmények és a társadalom magatartása alapján.

A három dokumentum természetesen más-más nézőpontból szemléli a magyar valóságot. Mivel az ECRI már a második jelentését publikálja, a strukturális javaslatok konkrétságával tűnik ki. Az ENSZ-jelentés egyrészt három országot érint, rajtuk kívül Csehországot és Romániát is: az apropót Usti nad Labem nemzetközileg is nagy port vert esete, és a nyugat és észak felé megindult roma migráció jelenségei adták. (E bohémiai város önkormányzata falat kívánt emelni romák által lakott házak elkerítésére – átelve a gettósítás technikáját a harmadik évezredbe.) Mivel a Dominique Rosenberg által szerkesztett megjegyzések munkadokumentumok, elemzésük csak akkor válik majd időszerrűvé, amikor a végleges jelentés elkészül; egynehány gondolata azonban már most is említésre méltó.

Valamennyi dokumentum sajnálatosan örökzöld témákat említ: az oktatást, a foglalkoztatást, a lakáshelyzetet, az egészségügyi ellátást. Az iskolai diszkriminációt illetően az ECRI és az ENSZ jelentései a közismert tényeket ismertetik. Annál ritkább azonban a munkavállalás területén elviselt diszkrimináció taglálása, különösen a rejtett diszkrimináció gyakorlatának említése. Az ECRI meg is jegyzi, hogy 1997–98-ban egyetlen eset sem került a bíróságok elé munkahelyi etnikai vagy faji megkülönböztetés miatt. Az ENSZ-bizottság jelentésében azt húzza alá, sem 1998 előtt, sem azóta nem bírságotlalt meg egy munkaadót sem munkahelyi diszkrimináció miatt. Az e téren, valamint

a rendőri hatóságok és a bírások során ismétlődő rejtett diszkrimináció technikájára hívja fel a figyelmet az ECRI jelentése: a rasszista indíttatást rendszeresen ignorálják, illetve visszautasítják. Így, bár a jelentés szerint is hiányzik egy specifikus diszkriminációellenes törvény, az alkotmányban és a tételes törvényekben létező paragrafusok is holt betűk maradnak.

Az ECRI-jelentés figyelemreméltó jellegzetessége, hogy a tények megállapításán túl nem restell pozitív javaslatokkal »beavatkozni Magyarország belügyeibe.« Több ponton felhívja a magyar hatóságokat, hogy az érintett közhivatalnokokat, bírákat, rendőröket képzésnek vessék alá, és hogy »különleges figyelmet kellene fordítani az áldozatok bátorítására és segítségére, hogy jelentkezzenek, és panaszt tegyenek.»

Az EU, az Európa Tanács és az ENSZ – ahogyan az említett jelentések igazolják – a diplomácia nyelvén bírálják a magyar állapotokat, s ennek, ha csak a felszínen is, érezni hatását. Úgy tűnik, ez a kormány operatívabban nyúl saját feladatait illetően a romakérdéshez, mint az előző. Megalakult egy tárcaközi bizottság, a miniszterelnök pedig – e témában egyébként ritka – megnyilvánulásaiban nem hallatszanak a rasszizmus hangjai, szemben a kormányzás második felében tett Horn-nyilatkozatokkal. A napokban a Külügyminisztérium megjelentetett egy többnyelvű brosúrát a kormány cigánypolitikájáról. A szó szoros értelmében vett politikáról, tehát átfogó tervről azonban nem beszélhetünk. A szakminisztériumok többé-kevésbé átgondolt pénzfelhasználó elképzelései nem jelentenek politikát. Dominique Rosenberg anyagában – nem nélkülözve a francia nyelv elegáns könnyedségét – már-már sértőn hangzanak ama evidenciák ismétlései, melyek szerint a modern világban egy stratégia kidolgozásához a politikai akaraton kívül nélkülözhetetlenek a partneri viszonyok: a megszólítottak meggyerése a fő célok elérése érdekében, s a többség legalábbis toleráns semlegessége.

A felületi, a már elkoptatott adminisztratív intézkedések nem motiválják a gyanakvás csökkenését. Erre csak akkor lenne esély, ha az európai integráció legnagyobb akadályának tekintett roma problematika kezelésére egy politikai és pénzügyi támogatottsággal bőven ellátott kormánybiztosi poszt jönne létre, amely egy interdiszciplináris és összehangolt programra támaszkodna. Nem pánikkeltés a célom, úgy vélem, öt perccel éjfél előtt vagyunk. Ha tévedek is, csak percekkel tévedek.